

**Sosiaali- ja terveysjärjestöjen,
sosiaalialan työntekijöiden ja
diakoniatyöntekijöiden kokemukset
ihmisten ajankohtaisista
toimeentulovaikeuksista**

SOSTE

Talentia

Sosiaalialan korkeakoulutettujen
ammattijärjestö Talentia ry

Sisällys

Sisällys	2
1. Tausta	3
1.1 Kohonneet elinkustannukset ja sosiaaliturvan leikkaukset kurittavat pienituloisia.....	3
1.2 Toteutus.....	3
2. Tulokset	4
2.1 Ihmisten toimeentulon kiristyminen näkyy sosiaalityössä, diakoniatyössä ja järjestöissä	4
2.2 Mistä ihmisten taloudellisen tilanteen kiristyminen johtuu?	6
2.2.1 Nousseiden elinkustannusten vaikutukset havaittuihin toimeentulovaikeuksiin.....	6
2.2.2 Sosiaaliturvan leikkausten ja eräiden maksujen korotuksen vaikutukset havaittuihin toimeentulovaikeuksiin	8
2.3 Toimeentulon kiristymisen vaikutukset ihmisten arkeen.....	12
3. Johtopäätökset ja suositukset.....	14
3.1 Rampautettu sosiaaliturvajärjestelmä kuormittaa sosiaalipalveluja, diakoniatyötä ja järjestöjä	14
3.2 Kipupisteinä asuminen, ruoka ja lääkkeet.....	15
3.3 Niukka toimeentulo heijastuu koko elämään.....	16
3.4 Suositukset	16
Lähteet	19
Liitteet	20

1. Tausta

1.1 Kohonneet elinkustannukset ja sosiaaliturvan leikkaukset kurittavat pienituloisia

Muutaman viime vuoden aikana elinkustannukset ovat nousseet tuntuvasti, esimerkiksi ruoka, sähkö ja asumiskulut, sekä sosiaali- ja terveyspalveluja käyttävien ihmisten asiakasmaksut ja lääkekustannukset. Kuluvan vuoden aikana on myös sosiaaliturvaan tehty lukuisia leikkauksia, etuuksien indeksijäädytysten ohella erityisesti asumisen tukeen ja työttömyysturvaan. Myös viimesijaiseksi tueksi tarkoitettu toimeentulotuessa on kiristetty asumismenojen huomioimista. Samanaikaisesti työllisyystilanne on heikentynyt: työttömyysaste (trendiluku) oli syyskuussa 2024 jo 8,4 prosenttia, mikä on jopa koronakriisivaihetta korkeampi (Tilastokeskus 2024).

Sosiaaliturvaan tehtäviä kiristyksiä on tarkoitus lisätä vuonna 2025: etuuksien indeksijäädytyksiä jatketaan, lisäksi muun muassa asumistuen, työttömyysturvan, sairauspäivärahojen ja kuntoutustuen ehtoja kiristetään entisestään. Terveystuon asiakasmaksuja aiotaan korottaa lisää. (Kela 2024.)

Lukuisat samanaikaiset etuuksien kiristykset ja maksujen korotukset kasautuvat pitkälti samoille ihmisille ja perheille. Sosiaaliturvaan jo tehtyjen ja vuodelle 2025 suunniteltujen muutosten on todettu kohdentuvan ennen kaikkea pienituloisimpiin ihmisiin (STM 2024).

Tilanteen heikkeneminen näkyy jo nyt perustoimeentulotukimenojen, ruoka-avun tarpeen sekä ulosottojen ja häätöjen määrän kasvuna (Kelasto 2024, Ruoka-apu.fi 2024, Ulosottovirasto 2024, Yle 2024). Sosiaali- ja terveysministeriö ennakoii sosiaaliturvan muutoksia arvioivassa raportissaan perustoimeentulotukimenojen kasvavan leikkausten johdosta yli 30 prosenttia (STM 2024).

1.2 Toteutus

Tavoitteena oli selvittää, miten elinkustannusten nousu ja sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset näkyvät tällä hetkellä ihmisten toimeentulossa heitä kohtaavien sosiaalityön ja diakoniatyön ammattilaisten sekä sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnassa. Tiedonkeruuta ohjasivat seuraavat tutkimuskysymykset:

- Miten ajankohtaiset etuuksien leikkaukset ja kohonneet elinkustannukset näkyvät vastaajatahojen tavoittamien ihmisten elämässä?
- Heijastuvatko ajankohtaiset etuuksien leikkaukset ja kulujen nousu vastaajatahojen toimintaan?

Tulokset perustuvat 180 paikallisen ja 57 valtakunnallisen sosiaali- ja terveysjärjestön, 161 seurakuntien diakoniatyöntekijän sekä 594 hyvinvointialueilla tai yksityisellä sosiaalipalvelualalla työskentelevän sosiaalialan työntekijän vastauksiin. Aineisto koottiin syys-lokakuun 2024 taitteessa sähköisillä kyselyillä.

Saadut 992 vastausta kattavat kaikki hyvinvointialueet. Paikallisten ja valtakunnallisten järjestöjen vastaukset esitetään tuloksissa yhdessä aina kun ne eivät poikkea toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

Vastaajien näkökulmat ihmisten toimeentulo-ongelmiin poikkeavat hieman toisistaan. Toimeentulo-ongelmissa turvaudutaan ensisijaisesti Kelan perustoimeentulotukeen ja sosiaalipalveluihin. Diakoniatyössä ja sote-järjestöissä kohdataan niitä ihmisiä, jotka eivät ole saaneet apua julkisista palveluista tai tuki on ollut riittämätön tarpeisiin nähden. Sote-järjestöjen toiminta kohdistuu ensisijaisesti järjestön tarkoituksenkälän mukaiselle kohderyhmälle. Suora taloudellinen tuki tai ruoka-apu eivät ole järjestöissä kovin yleisiä toimintamuotoja.

Tutkimuksen on toteuttanut sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kattojärjestö SOSTE yhteistyössä Kirkkohallituksen ja Talentian kanssa. Toteutuksesta ja analyysistä ovat vastanneet tutkijat Anne Eronen ja Juha Peltosalmi sekä erityisasiantuntijat Anna Järvinen ja Pia Londén SOSTE:stä. Järjestöjen tuloksia on käsitelty lisäksi laajemmin erillisessä raportissa (SOSTE 2024).

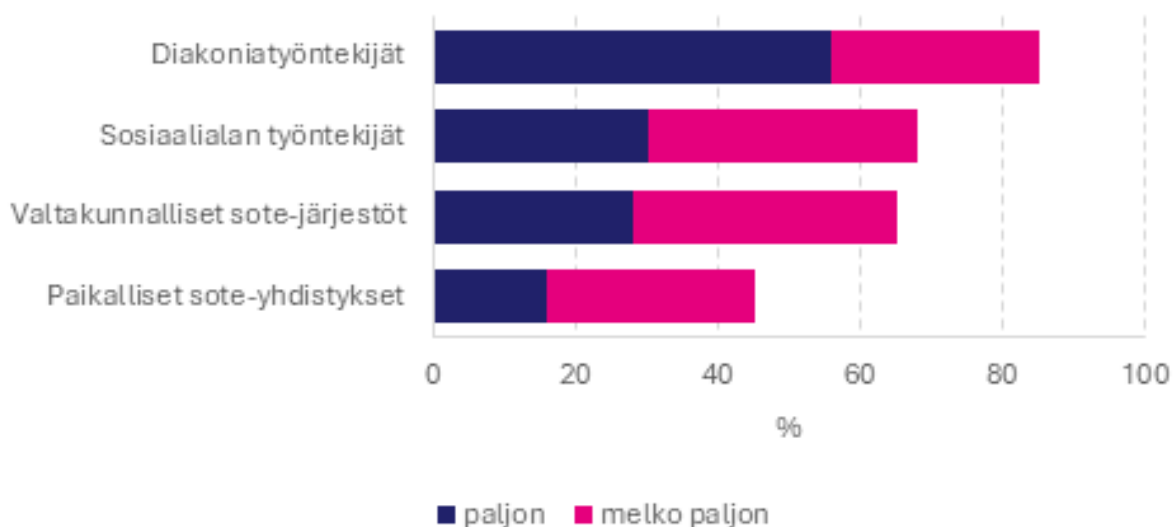
2. Tulokset

2.1 Ihmisten toimeentulon kiristyminen näkyy sosiaalityössä, diakoniatyössä ja järjestöissä

Syys-lokakuun taitteessa yhteensä 992 sosiaalialan ja diakoniatyön ammattilaista sekä paikallista ja valtakunnallista sosiaali- ja terveysjärjestössä toimivaa kuvasi ihmisten ajankohtaisia toimeentulo-ongelmia. Vastaajat kohtaavat työssään eri ikäisiä ja eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä.

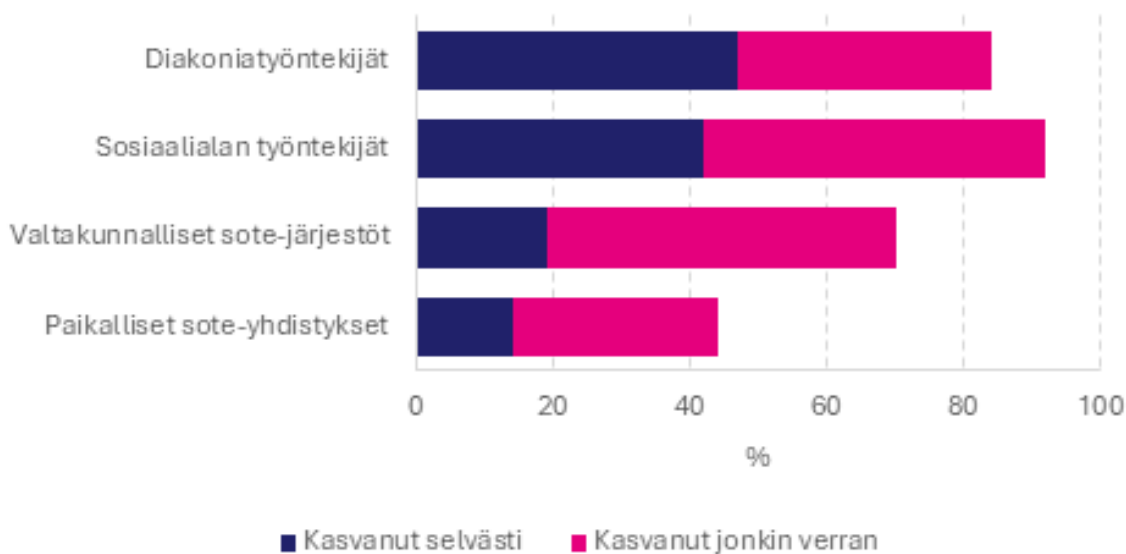
Valtaosa diakonia- ja sosiaalityöntekijöistä sekä sote-alan järjestövastaajista on havainnut selvästi työssään ihmisten heikentyneen toimeentulon vuoden 2024 aikana (liite 1). Näin vastasi 85 prosenttia diakoniatyöntekijöistä, 68 prosenttia sosiaalityön ammattilaisista, 65 prosenttia valtakunnallisista ja 45 prosenttia paikallisista sote-yhdistyksistä (kuvio 1).

Paikallisista sote-yhdistyksistä ihmisten toimeentulovaikeuksista kertoivat etenkin mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistykset, työllisyyden edistämiseen liittyvät yhdistykset sekä lapsi- ja perhetyön yhdistykset (SOSTE 2024). Monissa näistä yhdistyksistä kohdataankin muita yhdistyksiä enemmän työelämän ulkopuolella olevia ja pienituloisia ihmisiä.

Kuvio 1. Missä määrin kohtaamisissa vuonna 2024 on tullut esiin asiakkaiden / toimintaan osallistuneiden toimeentulon heikentyminen.

Taloudelliset vaikeudet heijastuvat ihmisten lisääntyneeseen avun tarpeeseen. Selvimmin heikentynyt taloudellinen tilanne kohdistuu sosiaalipalveluihin: vastaajista 92 prosenttia kertoi palvelujen kysynnän kasvaneen selvästi tai jonkin verran (kuvio 2, liite 2). Sosiaalityöntekijät kertoivat tekstivastauksissaan kasvaneesta työmäärästä ja lisääntyneestä avuntarpeesta, mikä johtuu leikkausten aiheuttamasta taloudellisesta ahdingosta. Sosiaaliturvan heikennykset vaikuttavat suoraan haavoituvimmassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten työttömiin, lapsiperheisiin, mielenterveysongelmista kärsiviin ja osatyökykyisiin. Sosiaalialan työntekijöitä kuormittavat myös etuuksien tiukentuneet kriteerit Kelassa. Vastaajat toivat esille, että etuuksien puutteita paikatessa sosiaalipalveluissa joudutaan tekemään entistä enemmän töitä asiakkaiden auttamiseksi.

Kuvio 2. Ihmisten taloustilanteen heikkenemisen vaikutus avun / palveluiden kysynnän kasvuun.

Toimeentulovaikeudet ovat sosiaalipalvelujen ohella valuneet myös diakoniatyön ja sote-järjestöjen tuen kasvavaksi kysynnäksi (kuvio 2, liite 2). Diakoniatyössä avun kysynnän kasvu on huomattavaa: siitä kertoi vastaajista 84 prosenttia. Lisääntyneet tuentarpeet kuormittavat diakoniatyötä, mutta tuottavat myös eettistä kuormitusta, koska voimavarat ja keinot eivät riitä kaikkien auttamiseen, saati juurisyyn, riittämättömän sosiaaliturvan kohentamiseen.

“Lähes koko työaikani on taloudellisen avustamisen työskentelyä. Krooninen avuntarve on lisääntynyt.” (diakoniatyöntekijä)

“Tarve olisi paljon suurempi, hyvin vähän voimme auttaa. Liian moni on kohdannut epäinhimillistä kohtelua, diakonin vastaanotolla otetaan vastaan itkut ja tuskat.” (diakoniatyöntekijä)

“Diakoniatyö ei pysty paikkaamaan sosiaaliturvan aukkoja, taloudellisesti eikä henkilöstöressurssit riitä siihen.” (diakoniatyöntekijä)

“Diakoniatyöntekijän henkinen kuormitus on kova, työssä jaksaminen on koetuksella.” (diakoniatyöntekijä)

Valtakunnallisista järjestövastaajista 70 prosenttia arvioi toimintansa kysynnän lisääntyneen selvästi tai jonkin verran ihmisten taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Paikallisista sote-yhdistyksistä 43

prosentilla toiminnan kysyntä on lisääntynyt. Eniten toiminnan kysyntä on kasvanut mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksissä, lapsi- ja perhetyön yhdistyksissä, työllisyyden edistämisen yhdistyksissä ja omaisyhdistyksissä. Toiminnan kysynnän lisääntyminen on suurempaa yhdistyksissä, joissa on palkattua henkilöstöä. Järjestövastaajat kuvasivat tekstivastauksissaan pienituloisiin ihmisiin osuvien leikkausten epäreiluutta sekä riittämättömyyden tunteita ja turhautumista, kun he kohtaavat ihmisten vaikeita elämäntilanteita. (SOSTE 2024.)

Riittämätön perusturva, sosiaaliturvan leikkaukset ja vaikeudet päästä julkisiin palveluihin lisäävät vastaajien mukaan ihmisten hakeutumista järjestöjen ja diakoniatyön tuen piiriin. Järjestövastaajat kiinnittivät huomiota ihmisten vaikeuksiin päästä julkisiin terveystalouksiin ja kuntoutukseen. Sosiaalialan työntekijät kertoivat puolestaan hyvinvointialueiden kiristyneistä ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen myöntämisen ohjeista, jolloin asiakkaan vuokratilasta tai vaikkapa sähkölaskua ei välttämättä enää makseta. Diakoniatyöntekijät toivat esille, että moni turvautuu ruokapuun ja diakoniatyöhön viimeisenä keinona, kun rahat eivät enää riitä. Ruokajonot ja seurakunnan järjestämät ilmaiset tai edulliset ruokailumahdollisuudet ovat keskeisiä selviytymiskeinoja hyvin pienituloisille ihmisille.

”Täydentävän toimeentulotuen kriteerit tiukentuneet, joten ihmisillä ei sähköjä. Vuokratilasta ei makseta, joten asunnottomuus tulee lisääntymään.” (sosiaalialan työntekijä)

”Tarvittaessa ei pääse julkisen terveydenhuollon palvelujen piiriin: lääkäriin, hoitajan vastaanotolle, eikä ole varaa mennä yksityiselle puolelle apua saamaan.” (paikallisyhdistys)

”Lääkäriin vaikea päästä erityisesti neurologia, kuntoutus yli 65 v. Soten ryhmäkuntoutus loppunut, aivoinfarktipotilaiden sairauden kokonaisvaltainen kuntoutus niin puheen kuin muidenkin osalta.” (paikallisyhdistys)

”Omaishoitotilanne vaikeuttaa työelämään pääsyä, mutta omaishoidon tuki on päätetty hyvinvointialueen toimesta ja muu sosiaaliturva on samalla pienentynyt. Samalla kulut ovat kuitenkin nousseet. Taloudellisessa ahdingossa omaishoitotilanteessa pysytään yhä tiiviimmin kotona ja säästötoimet kohdistuvat näin ollen arjen asioihin: ruokaan, energiaan, terveydenhoitoon, tukipalveluihin kuten kotihoito tai omaishoidon vapaat. ---” (paikallisyhdistys)

2.2 Mistä ihmisten taloudellisen tilanteen kiristyminen johtuu?

2.2.1 Nousseiden elinkustannusten vaikutukset havaittuihin toimeentulovaikeuksiin

Vastaajilta tiedusteltiin strukturoidulla kysymyspatterilla, miten erilaiset nousseet elinkustannukset vaikuttavat kohdattujen ihmisten tähänhetkisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Tarkastelussa vertailtiin tässä vain tuntuvinta heikentymistä eli kyselyssä ”vaikuttaa paljon” -vastanneiden näkemyksiä.

Taloudellisen tilanteen heikentymiseen vaikuttaa vastaajien mukaan elinkustannuksista ennen kaikkea erilaisten asumiskulujen nousu sekä ruuan ja energian kalleus (kuviot 3, liite 3). Asumiskuluja painotti sosiaali- ja diakoniatyöntekijöistä ja valtakunnallisista järjestöistä noin kaksi kolmesta ja paikallisista sote-yhdistyksistä runsas kolmannes.

Diakoniatyöntekijät korostivat selvästi muita enemmän kalliin ruuan merkitystä ihmisten heikentyneessä taloustilanteessa: heistä 79 prosenttia katsoi kalliin ruuan vaikuttavan paljon, kun osuus sosiaalialan työntekijöistä oli 52 prosenttia ja järjestöistä 41 prosenttia. Vastaava painotusero ilmeni energian kalleudessa. Kaksi kolmesta diakoniatyöntekijästä piti kallista energiaa merkittävänä syynä

kohdattujen asiakkaiden taloudellisen tilanteen heikkenemiseen. Muista vastaajista osuus oli neljä kymmenestä.

Varsinkin diakonia- ja sosiaaliryön asiakkaila heikentyneeseen toimeentuloon vaikuttaa juurisyyinä asiakkaiden työttömyys. Työttömyyttä korosti 60 prosenttia diakoniatyöntekijöistä ja 43 prosenttia sosiaalialan työntekijöistä. Osuus järjestöistä oli 27 prosenttia, valtakunnallisista järjestöistä paikallisyhdistyksiä hieman korkeampi. Merkille pantavaa on se, että ihmisten heikentynyt toimeentulo ja mitä ilmeisimmin puuttuva tai riittämätön taloudellinen turva näkyy kärjekkäimmin diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijöiden havainnoissa korostuu äärimmäinen hätä ja ihmisten perustarpeiden, kuten ruoka, lääkkeet ja asuminen, tyydyttymättömyys.

Noin kolme kymmenestä vastaajasta toi esille myös liikkumisen kalleuden, esimerkiksi polttoainesten korkean hinnan. Lasten harrastusten kalleuden näki kohtaamillaan ihmisillä vaikuttavan tuntuvasti joka neljäs sosiaalialalla ja diakoniatyössä työskentelevistä ja joka kuudes järjestövastaaja (liite 3).

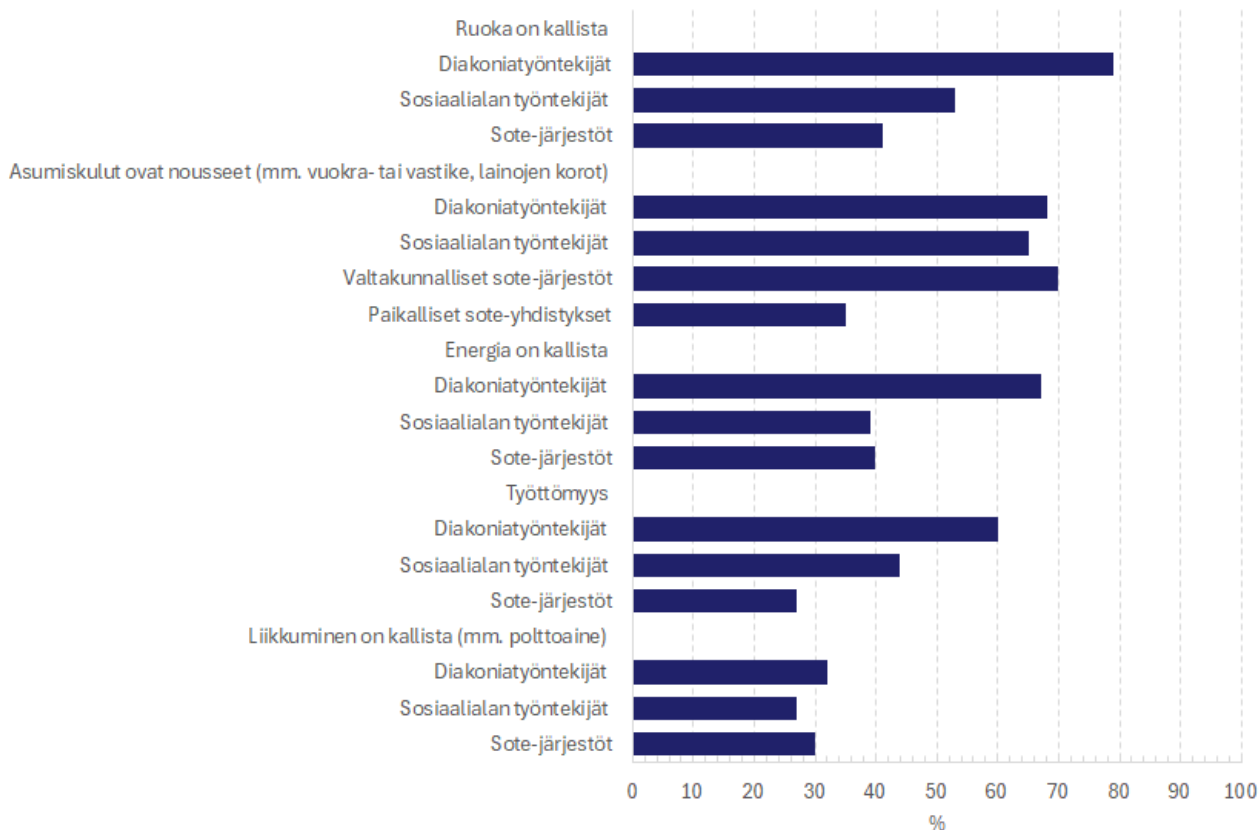
“Leikataan niiltä, joiden tulot eivät riitä edes perustarvikkeisiin. Kk-lippuun ei ole varaa ja yksikin matka lääkäriin voi olla liian kallis.” (diakoniatyöntekijä)

“Syrjäkyliltä ei ole varaa liikkua tapahtumiin. Julkinen liikenne on minimaalista.” (paikallisyhdistys)

Vastaajat kuvasivat tekstivastauksissaan ihmisten elävän monella tapaa vaikeissa tilanteissa. Liian pienet tulot vaikeuttavat ratkaisujen löytämistä ja elämäntilanteen kohentamista. Vastaajat kuvasivat, että talousahdinko synnyttää epäinhimillisiä valintatilanteita: ostanko ruokaa vai lääkkeitä. Myös yllättävien kulujen ilmaantuessa joudutaan tinkimään perustarpeista, kuten ruuasta tai lääkkeistä.

“--Kaikesta tingittävä - haetaan täydentävää toimeentulotukea saatesanoim "ostanko lapsille ruokaa vai itselleni elintärkeät lääkkeet, ottakaa tähän kantaa, sillä toisesta tulee välttämättä lastensuojeluasia.” (sosiaalialan työntekijä)

“Puhutaan tilanteen vaikeutumisesta taloudellisesti, esim. kaikesta, mikä ei ole pakollista, pitää tinkiä. Tarkkaan harkittava mitä voi hankkia, omista lääkemenoista mm. karsittava lapsen sairastuttua. Henkisesti raskasta.” (paikallisyhdistys)

Kuvio 3. Keskeisimmät taloudellisen tilanteen heikentymiseen vaikuttavat elinkustannusten nousuun liittyvät asiat ("vaikuttaa paljon" -vastausten osuus).

2.2.2 Sosiaaliturvan leikkausten ja eräiden maksujen korotuksen vaikutukset haavittuihin toimeentulovaikeuksiin

Järjestötoimijoilta sekä diakonia- ja sosiaalialan työntekijöiltä tiedusteltiin erikseen, missä määrin ajankohtaiset leikkaukset sosiaaliturvaetuuksiin ja erilaiset maksujen korotukset vaikuttavat heidän työssään tai toiminnassaan kohtaamiensa ihmisten taloudellisen tilanteen heikentymiseen. Tuloksia vertaillaan tässä pelkästään vastausasteikon ääripään vastausten ("vaikuttaa paljon") mukaan. Kaikki vastaukset ilmenevät liitteestä 4.

Mittavin vaikutus ihmisten toimeentulon heikkenemiseen nähtiin syyskuussa 2024 asumiseen tarkoitettuun tukeen tehdyillä leikkauksilla, niin suoraan asumistukeen kuin toimeentulotuessa hyväksyttäviin asumismenoihin (kuvio 4¹). 58 prosenttia diakonia- ja sosiaalialan työntekijöistä sekä 52 prosenttia valtakunnallisista ja 34 prosenttia paikallisista sote-yhdistyksistä katsoivat asumistuen

¹ Tilastografiikassa tulokset on tiivistetty niin, että hyvin yhdenmukaiset sosiaalialan työntekijöiden ja diakoniatyöntekijöiden vastaukset esitetään yhdessä, samoin kuin valtakunnallisten ja paikallisten yhdistysten vastaukset. Sosiaalialan työntekijöiden ja diakoniatyöntekijöiden vastauksissa "paljon" -arvioita antaneiden kesken erot vastaajaryhmien välillä olivat vain 0–4 prosenttiyksikköä. Valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten vastaajien näkemyksissä ei ole pääsääntöisesti tilastollisesti merkitseviä eroja. Eriävät näkemykset on kuvattu tekstissä.

supistumisen tai loppumisen vaikuttavan tuntuvasti ihmisten taloustilanteeseen. Vastaava vaikutus nähtiin myös sillä, että toimeentulotuesta maksetaan aiempaa vähemmän asumiskuluja. Tämän katsoi vaikuttavan paljon asiakkaidensa toimeentulon heikentymiseen yli puolet sosiaalialalla ja diakoniatyössä toimivista (53–54 %) ja hieman vajaa kolmannes (31 %) järjestöistä.

Diakoniatyöntekijät ja sosiaalialan työntekijät toivat tekstivastauksissaan esille, että asumistuen pienentyessä joutuvat monet etsimään halvempia asuntoja tai vaihtamaan pienempiin asuntoihin, vaikka tarjolla ei usein ole edullisempia vaihtoehtoja. Tyypillinen tilanne etenkin lapsiperheissä on, että ruoka turvataan lapsille vuokrarahasta ja vuokra jätetään maksamatta, mikä on johtanut vuokrarästeihin ja lopulta häätöihin. Jotkut pyrkivät maksamaan asumiskulut, kuten sähkölaskut, mahdollisimman myöhään, ja joillakin sähköt katkeavat maksamattomien laskujen vuoksi.

”Kela linjaa, että asuntoa etsittävä ilman rajoituksia. Monet haluaa kuitenkin jäädä alueelle, missä kenties asuneet koko ikänsä. Ihmisiltä on poistunut vapaus valita asuinpaikka.” (sosiaalialan työntekijä)

”On yhteiskunnan tehtävä pitää huolta ihmisistään! On aivan käsittämätöntä, että sekä asumistuen että toimeentulotuen mukaan asumiskulut ovat liian suuria.” (diakoniatyöntekijä)

”Liian kallis asunto, pakko muuttaa pienempään ja edullisempaan. Tilanne aiheuttaa sen, että perheiden lapset ovat joutuneet vaihtamaan päiväkotia tai koulua, lapsilla vaikeuksia sopeutua uuteen. ---” (sosiaalityöntekijä)

Asumistuen leikkauksilla haetut säästöt johtavat sosiaalipalveluissa työskentelevien havaintojen mukaan toimeentulotukimenojen kasvuun. Vastaajat kuvasivat, että toimeentulotuesta hyväksyttävien asumiskulujen uusi sääntely vaatii asiakkaita muuttamaan uuteen asuntoon jo esimerkiksi 5 tai 10 euron vuokran ylityksestä. Vastaajat kuvaavat tekstivastauksissaan, kuinka vuokran ylitys suhteessa Kelan vuokranormiin jää maksettavaksi perustoimeentulotuen perusosasta, eikä ihmiselle jää tällöin varaa muihin välttämättömiin menoihin. Asiakas velkaantuu.

”Moni aikaisemmin asumistukea saanut asiakas siirtyy nyt asumistuen heikennysten vuoksi perustoimeentulotuen asiakkaaksi. Tämä ei ole säästöä, vaan tulonsiirtoa. En usko, että asiassa on otettu riittävästi huomioon sivullisia kustannuksia, jotka aiheutuu muun muassa työmäärän räjähdysmäisestä kasvusta, kun asumistuelta perustoimeentulotuella siirtyneille asiakkaille täytyy jatkossa tehdä vähintään kuukausittain päätös perustoimeentulotuesta!” (sosiaalialan työntekijä)

”Kelan harkintavallan poisto pienessä vuokratylyksessä estää asunnon saamisen esimerkiksi tilanteessa, jossa vuokra ylittää Kelan rajan 10 eurolla, mutta vuokra sisältää vesimaksun. Laissa ei ole säädetty, että vuokraan sisältyvä vesimaksu voitaisi huomioida hieman korkeampana vuokrana.” (sosiaalialan työntekijä)

Järjestöissä, varsinkin paikallistoiminnassa, näkyy muita vastaajia enemmän nousseiden lääkkeiden omavastuuosuuksien ja sosiaali- ja terveystalvelujen asiakasmaksujen kielteinen vaikutus ihmisten toimeentuloon. Noin puolet paikallisyhdistyksistä katsoi kohonneiden lääkekulujen (49 %) ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen (48 %) vaikuttavan paljon toiminnassaan kohtaamiensa ihmisten toimeentulovaikeuksiin. Varsinkin omaisia tai erilaisia sairaus- ja vammaisryhmiin kuuluvia ihmisiä kohtaavissa yhdistyksissä sairastamisen kulut näkyvät ja tunnistetaan hyvin. Kasvaneet lääkekustannukset näkyvät muita enemmän myös mielenterveys- ja päihdeyhdistyksien toimintaan osallistuvilla ihmisillä.

"Jotkut ostaa esim. diabeteslääkkeitä vasta seuraavalla kk:della, kun rahat ei riitä." (paikallisyhdistys)
"Moni jäsenemme käyttää kalliita tai erityisen kalliita lääkkeitä (yli 1000 euroa maksavat). Monet heistä kertovat alkavansa säästää alkuvuoden lääkekaton omavastuun maksamista varten loppuvuodesta. Lääkkeen aloittamista saatetaan vuoden jälkipuoliskolla lykätä, koska muuten joutuu maksamaan lääkekaton täyteen kahdesti lyhyen ajan sisällä. Oletettavasti omavastuun määrän nousu on vain syventänyt ongelmaa." (paikallisyhdistys)

"Rahat ei riitä muuhun kuin juuri ja juuri peruselämään. Terveydenhuollon maksut ja esim. päivystysten siirtyminen kauas. Jos ei julkista liikennettä, ei omaa autoa, ei vielä sairaanhoidon kuljetuksen tarvetta, niin KELA omavastuu 25 € noin 30 km matkalla." (paikallisyhdistys)

"Ikäihmisellä ei ole varaa muuttaa palveluasumiseen tai ostaa uusia silmälasia. Ikäihmisillä on maksuvaikeuksia vuokrissa ja ateriapalvelumaksuissa." (paikallisyhdistys)

Muista vastaajista kasvaneiden lääkekulujen vaikutukset arvioi mittaviksi noin kolmannes. Kohonneita asiakasmaksuja piti merkittävänä taloudellisen tilanteen heikentäjänä noin kolmannes valtakunnallisista järjestöistä ja neljännes sosiaalialan ja diakoniatyön vastaajista.

Diakoniatyössä ja sosiaalipalveluissa nähtiin selkeästi myös työttömyyden vaikutus kohdattujen asiakkaiden toimeentulon kiristymiseen. Yli kolmannes näistä vastaajista katsoi lapsikorotusten poiston työttömyysetuudesta, työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poiston ja ylipäättään heikentyneen työttömyysturvan vaikuttavan tuntuvasti. Vastaavasti arvioitiin etuuksien tason jäämistä jälkeen elinkustannusten noususta indeksijäädytysten myötä.

"Osa-aikatyön vastaanottaminen pitäisi edelleen saada kannattavammaksi kuin etuuksilla eläminen. Eli 300 e suojaosuuksia tms. pian takaisin!!!" (sosiaalialan työntekijä)

Sosiaalialan työntekijät toivat tekstiviesteissään esille, että lapsiperheet kärsivät työttömyyspäivärahan lapsikorotuksen ja suojaosan poistamisesta. Tämä tekee osa-aikatyöstä kannattamatonta, jolloin monet ovat jopa luopuneet työpaikoista.

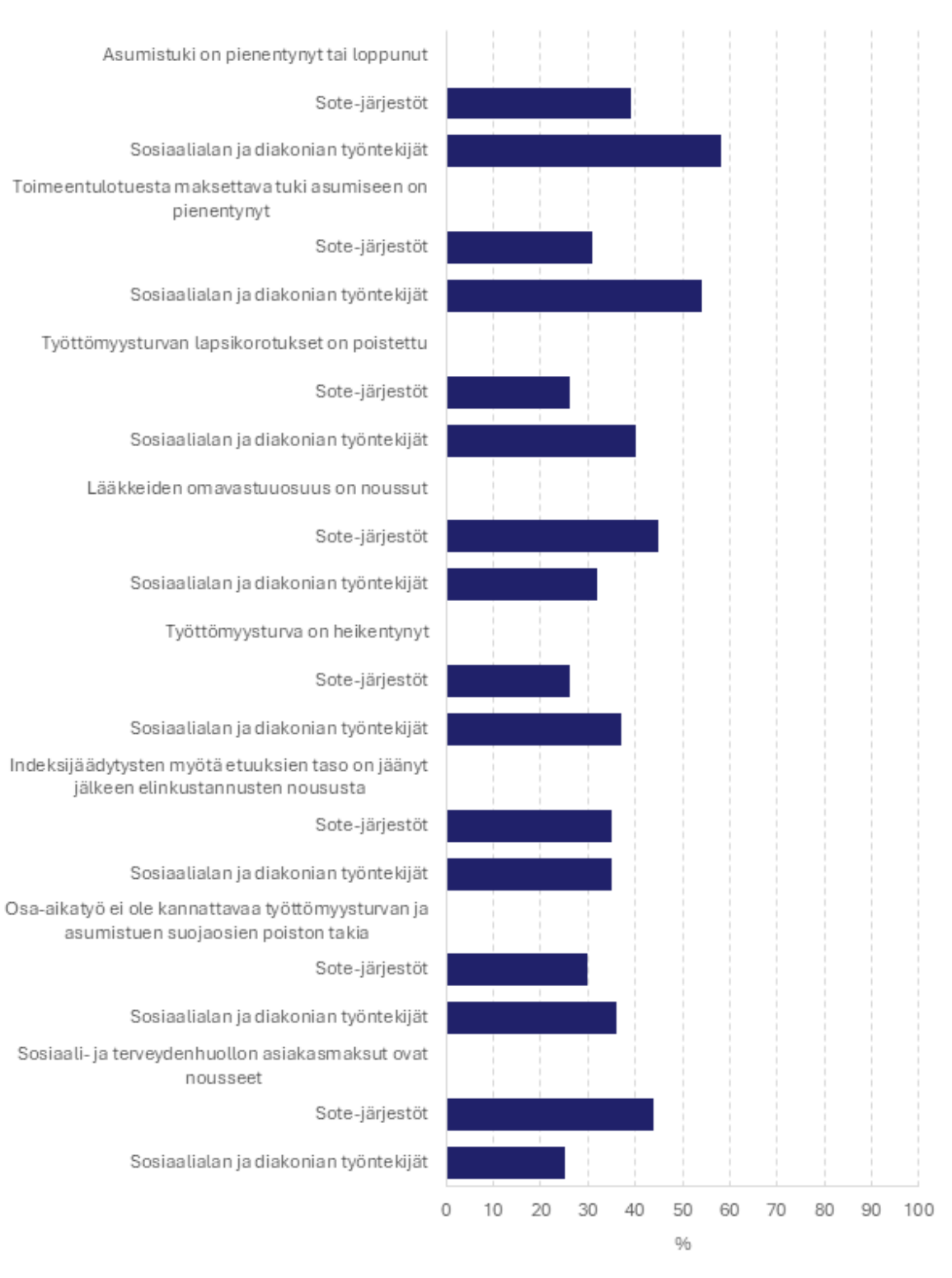
"Lapsiperheillä on työttömyyskorvauksen lapsikorotuksen peruminen vienyt satoja euroja pahimmillaan ja samaan aikaan on asumistukea tarkastettu ja sekin on voinut pienentyä dramaattisesti. Monet etsivät epätoivoisesti halvempaa asuntoa, mutta niitä on vaikea löytää. Kun suojaosa 300e lähti työllistymisestä, monet kokevat työhön menon kannattamattomana, että käteen ei jää juuri yhtään enempää. Varsinkin osa-aikatyöstä on luovuttu, monet vielä hoitoalalla työskennelleitä." (sosiaalialan työntekijä)

Lapsiperheissä taloudellinen ahdinko näkyy lasten arjen hyvinvoinnissa. Vanhempien köyhtyminen pakottaa perheet tinkimään lasten hyvinvointiin liittyvistä menoista, kuten harrastuksista, vaatteista ja jopa ruuasta. Tämä luo syvempää eriarvoisuutta, ja lapset kokevat ulkopuolisuutta, joka voi johtaa käytöshäiriöihin ja psyykkisiin ongelmiin.

"Lastensuojelussa asiakasvanhempien on valittava elintarvikkeiden ja lääkkeiden ostamisen välillä. Usein lääkkeet jäävät hankkimatta. Harrastuksiin ei varaa, lapsilla ei ehjiä ja oikeankokoisia vaatteita. Kaikki pienetkin lomajutut ja retket mahdottomia toteuttaa ankaran taloustilanteen vuoksi. Aika ankea kesäloma oli kaikilla asiakkailla." (sosiaalialan työntekijä)

Työttömyysturvan kiristymistä ja indeksijäädytystä koskeviin vaikutuksiin järjestövastaajien oli tässä vaiheessa muita vastaajia vaikeampi ottaa kantaa. Tämä on ymmärrettävää, sillä järjestötoimintaan osallistuvien ihmisten etuuksien käyttö ei tule yhtä selvästi esiin kuin viranomaistahoilla ja toimeentulovaikeuksiin vastaavassa diakoniatyössä. Silti yli neljännes myös järjestövastaajista kuvasi

toiminnassaan kohtaamiensa ihmisten kipuilevan työttömyysturvan leikkausten ja yli kolmannes etuuksien tosiasiallisen madaltuneen ostovoiman vuoksi.

Kuvio 4. Etuuksien leikkausten vaikutus ihmisten taloudellisen tilanteen heikentymiseen (”vaikuttaa paljon” -vastausten osuus).

2.3 Toimeentulon kiristymisen vaikutukset ihmisten arkeen

Vastaajat ottivat kantaa siihen, millaisia vaikutuksia toimeentulon heikkenemisellä on ollut työssä tai toiminnassa kohdattujen ihmisten elämään. Vastaajat ovat havainneet moninaisia vaikutuksia (taulukko 1 ja liite 5).

Tulokset osoittavat, että leikkaukset vaikuttavat ihmisten toimeentulon lisäksi myös mielenterveyteen. Kaikilla vastaajatahoilla korostui ihmisten huolen, ahdistuksen ja stressin lisääntyminen. Sosiaalialan työntekijät ja järjestöt mainitsivat tämän vaikutuksen kaikista yleisimmin, ja diakoniatyösäkin se korostui huomattavasti. Vastaajat ovat havainneet kohtaamillaan ihmisillä näköalattomuutta, yksinäisyyden ja päihteiden käytön lisääntymistä ja jopa itsetuhoisia ajatuksia.

”Ihmiset ovat ahdistuneita ja masentuneita ja heitä pelottaa tulevaisuus. Miten pärjää.” (paikallisyhdistys)

”Ihmisten terveys tulee heikentymään ja mielenterveys/päihdeongelmat lisääntymään.” (diakoniatyöntekijä)

”Vuokria jää maksamatta, niihin vaikea saada apua, ahdistus lisääntyy, asiakas saattaa alkaa lisätä päihteidenkäyttöä tai olla jopa itsetuhoinen.” (sosiaalityöntekijä)

”Ihmiset ovat erittäin ahdistuneita tilanteesta ja siitä, että he eivät voi ennakoida hätäänsä. Toiset köyhät köyhtyvät entuudestaan, eivätkö tahdo löytää ulospääsyä tilanteestaan. Häädöt ja sähkönkatkaisu-uhat ovat lisääntyneet huomattavasti. Paljon olen nähnyt työssäni viime aikoina toivottomuutta, patoutunutta vihaa valtiovaltaa vastaan ja sitä, että on pakko luovuttaa.” (diakoniatyöntekijä)

”Näköalattomuus kasvanut. Väkivalta tai sen uhka noussut. Yleinen pahoinvointi. Sosiaalihuollossa paikataan puuttuvia mielenterveys- ja muita palveluita, se ei näy uutisissa. Pelko kun 3.sektorin palveluita leikataan, niin minne voi ohjata asiakkaita. Yksinäisyyden kasvu, jota yksilökulttuuri tuottaa. Yhteiskuntarauha?” (sosiaalialan työntekijä)

Diakoniatyössä kohdattujen ihmisten hätä kanavoituu psyykkisen ahdingon ohella voimakkaimmin ruoka-avun tarpeeksi, ihmisten vuokratilanteisiin tai häätöihin, vaikeuteen ostaa lääkkeitä sekä laajemmin ylivelkaantumiseen ja maksuvaikeuksiin. Diakoniatyöntekijät myös kuvasivat tekstivastauksissaan, että ihmiset joutuvat karsimaan ruokamenoistaan tai tinkimään lääkkeitä ja vaatteista, jotta voivat maksaa vuokrat ja laskut. Erityisesti ruokaa ostetaan halvemmalla, tai ei osteta lainkaan koko kuukaudelle.

Vuokratilanteet ja häädöt, ylivelkaantuminen, ruoka-avun tarve ja rahan riittämättömyys lääkkeisiin näkyvät merkittävästi myös sosiaalipalveluissa. Sosiaalipalveluissa puolestaan kohdataan muita vastaajatahoja useammin päihteiden käytön lisääntymistä ja lasten oireilua (liite 5).

”Vuokravelkojen kertyminen. Nyt loppuvuodesta vuokravelkatilanteet johtaneet häätöihin ja asunnottomuuteen, kun vuokravelkoihin ei myönnetä tukia missään tilanteessa säästöjen vuoksi. Asumispalvelut ruuhkautuneet, kun ostopalveluihin ei säästöjen vuoksi aseteta. Ihmisiä päätyy asunnottomina kadulle.” (sosiaalialan työntekijä)

”Työssäni kohtaan lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Sitä kautta kuulen asioista, joilla on vaikutusta suoraan lapsiin. Rahaa ruokaan ei ole kuten ennen, harrastaminen ei enää ole mahdollista. Vanhemmat ovat tiukilla.” (sosiaalialan työntekijä)

Järjestöjen toiminnassa kohdatuilla ihmisillä toimeentulon heikkeneminen ilmenee stressin ja ahdistuksen lisäksi ruuasta tinkimisenä ja vaikeuksina selviytyä yllättävistä menoista tai lääkekuluista (taulukko 1).

”Perhekahvilatoiminnassamme näkyy enemmän ihmisiä, jotka tulevat toimintaan syömään aamupala lastensa kanssa. Perhekahvilatoiminnassamme on vapaaehtoinen euron maksu, ja useimmilla perheillä ei ole varaa maksaa tuota maksua, joten perhekahvilatoimintaan tulevat varamme ovat vähentyneet. --- Nuorten iltakahvilatoimintaamme tulee nuoria, jotka eivät ole saaneet kotona välttämättä lainkaan ruokaa koulun jälkeen.” (paikallisyhdistys)

Järjestövastaajat kuvasivat varsin usein taloudellisten vaikeuksien näkyvän myös luottamuksen heikentymisenä tulevaisuuteen. Järjestöjen toiminnassa havaitut vaikutukset hajautuivat muita vastaajia enemmän. Tähän vaikuttaa se, että toiminta kohdistuu erilaisiin väestöryhmiin, kuten ikäänntyneet ihmiset, lapsiperheet, erilaiset sairaus- tai vammaisryhmät tai esimerkiksi päihde- ja mielen-terveyskuntoutujat. Järjestöt myös tarjoavat erilaista ehkäisevää toimintaa ja paikallisyhdistyksissä erityisesti kerhoja, retkiä ja koulutusta. Siten järjestöissä tunnustetaan muita selvemmin myös ihmisten vetäytymistä sosiaalisista kontakteista ja erityisesti maksullisista vapaa-ajanviettotavoista toimeentulo-ongelmien myötä (liite 5). Ääripäässä osallistumisen este voi olla euron hintainen kahvi perhekerhossa.

”Ei varaa liikkua kotoa mihinkään. Ongelmana erityisesti yksin asuvat miehet.” (paikallisyhdistys)

”Allt fler medlemmar söker sig till sådana aktiviteter som inte kostar något.” (paikallisyhdistys)

”Yhdistyskerho on 1xvk ja osa jäsenistä harventanut käyntejään, matkakustannusten takia, tai kahvin ja arvan hintaa (2 €) pidetään kalliina, jos osallistuisi viikoittain.” (paikallisyhdistys)

Diakoniatyöntekijät ja sosiaalityöntekijät havaitsivat työssään, että toimeentulo-ongelmia pyritään myös ratkaisemaan ottamalla lainaa tai elämällä velaksi. Vipit kavereilta, pikalainat ja osamaksujen kasautuminen ovat yleisiä keinoja selvittää hetkellisistä talousongelmista. Sosiaalialan työntekijät kuitenkin muistuttivat, että monella asiakkaalla ei ole juuri ketään, jolta lainata rahaa. Eikä varaa mak-
saa takaisin.

Taulukko 1. Viisi keskeisintä taloudellisen tilanteen heikentymisen vaikutusta ihmisten arkeen.

Diakoniatyöntekijät	%
Ruoka-avun tarve	71
Vuokratästit tai hädöt	69
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	68
Ylivelkaantuminen ja maksuvaikeudet	67
Ei varaa lääkkeisiin	66

Sosiaalialan työntekijät	%
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	72
Vuokratästit tai hädöt	60
Ylivelkaantuminen ja maksuvaikeudet	59
Ruoka-avun tarve	44
Ei varaa lääkkeisiin	40

Valtakunnalliset sote-järjestöt	%
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	75
Ruoasta tinkiminen	54
Ei varaa lääkkeisiin	44
Ei selviydy yllättävistä menoista (esim. puhelimen tai pesukoneen rikkoutuminen)	40
Luottamus tulevaisuuteen heikentynyt	37

Paikalliset sote-yhdistykset	%
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	58
Ruoasta tinkiminen	51
Ei selviydy yllättävistä menoista (esim. puhelimen tai pesukoneen rikkoutuminen)	48
Ei varaa lääkkeisiin	37
Ei varaa vapaa-ajan tai loman viettoon kodin ulkopuolella	36

3. Johtopäätökset ja suositukset

Sosiaaliturvan leikkausten ja kohonneiden elinkustannusten ja muiden maksujen vaikutuksia ihmisille tarkasteltiin syys-lokakuussa 2024 tehdyillä kyselyillä. Niihin vastasi lähes tuhat sosiaalialan työntekijää, diakoniatyöntekijää sekä sosiaali- ja terveysjärjestövastaajaa eri puolilta maata. Vastaajat arvioivat työssään tai toiminnassaan kuluvan vuoden aikana kohtaamiensa ihmisten taloudellista tilannetta. Tilastoista havaittu toimeentulotuen menojen, työttömyysasteen ja ulosottojen kasvu antavat jo viitteitä ihmisten toimeentulo-ongelmista. Nyt kolmen eri tahon ajankohtaisista vastauksista syntyi monipuolinen ja varsin yhdenmukainen käsitys erilaisten leikkausten ja kasva-
neiden kulujen vaikutuksesta ihmisten elämään.

3.1 Rampautettu sosiaaliturvajärjestelmä kuormittaa sosiaalipalveluja, diakoniatyötä ja järjestöjä

Viime vuosien elinkustannusten nousu on heikentänyt ihmisten toimeentuloa. Kuluvan vuoden aikana toteutetut lukuisat sosiaaliturvan leikkaukset osuvat kovaa jo valmiiksi tiukassa taloudellisessa tilanteessa oleviin ihmisiin. Taloudellisen tilanteen heikentyminen näkyy laajasti sosiaali- ja diakoniatyön ammattilaisten ja järjestöjen kohtaamilla ihmisillä. Kiristynyt toimeentulo on myös lisännyt tuntuvasti sosiaalipalvelujen sekä diakoniatyön ja järjestöjen tuen kysyntää.

Sosiaalialan työntekijät toivat esille, että täydentävää toimeentulotukea haetaan yhä enemmän, sosiaalityössä tehtävien päätösten määrä kasvaa ja Kelalle kirjoitettavien asumismenoja koskevien lausuntojen määrä on lisääntynyt. Sosiaalialan työntekijät ovat kuormittuneita työmäärästä, sillä asiakkaiden tilanteissa tarvitaan yhä enemmän ammattitaitoisten työntekijöiden toteuttamaa asiakslähtöistä ja asiakasta tukevaa sosiaalityötä.

Yksittäisen ihmisen tai perheen kannalta toimeentulo-ongelmien ratkaisumahdollisuuksia torppaa se, että hyvinvointialueiden tiukassa taloudellisessa tilanteessa on paikoin kiristetty ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen myöntämistä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että sosiaalityössä kielletään paikkaamasta etuusleikkausten aiheuttamaa sosiaaliturvan heikentymistä. Siten vaikkapa leikkausten johdosta kasautuneet vuokratilanteet johtavat asukkaan häätöön, kun vuokratilanteita ei välttämättä enää makseta täydentävästä toimeentulotuesta. Ihmisten toimeentulo-ongelmia ei kyetä selättämään julkisissa palveluissa.

Koska virallisten tukien saaminen on vaikeutunut, ovat ihmiset pakotettuja hakemaan apua entistä useammin diakoniatyöstä ja järjestöistä. Tyypillinen diakoniatyössä kohdattu tilanne liittyy monimutkaiseen ongelmavyöhykkeeseen, jossa taloudelliset vaikeudet, sosiaaliturvan puutteet ja henkinen pahoinvointi kietoutuvat yhteen. Sosiaali- ja terveysyhdistyksissä ihmisten taloudellinen ahdinko näkyy korostuneemmin vaikeuksina selviytyä kohonneista lääkekuluista ja sosiaali- ja terveyspalvelumaksuista, toisaalta elinpiirin kutistumisena varojen puutteessa entistä enemmän kotiin.

Niin diakoniatyöntekijöillä, järjestöillä kuin sosiaalityöntekijöillä korostuu huoli ihmisten pärjäämisestä. Diakoniatyöntekijät näkevät ihmisiä, jotka ovat epätoivoisia ja joilla ei ole muita vaihtoehtoja. Työntekijöiden jaksaminen on koetuksella. Kirkon diakoniatyön resurssit eivät kuitenkaan riitä täyttämään sosiaaliturvan jättämiä aukkoja. Myös järjestövastaajat kokevat turhautumista, koska ihmisten toimeentulovaikeuksista kumpuaviin seurauksiin ei pystytä vastaamaan järjestöjen vallassa olevilla keinoilla.

Vastaajat muistuttavat, että syksyllä 2024 näemme vasta ensimmäiset merkit toimeentuloa eri tavalla kiristäneiden leikkausten vaikutuksista. Sosiaaliturvan leikkauksia on tulossa hallituksen kaavailujen mukaan lisää, esimerkiksi työttömyysturvaan ja asumistukeen, sekä korotuksia terveydenhuollon maksuihin.

3.2 Kipupisteinä asuminen, ruoka ja lääkkeet

Kouriintuntuvimmin toimeentuloa ovat heikentäneet vastaajien mukaan asumisen tukeen tehdyt leikkaukset: asumistuen saantiehtoja on kiristetty ja toimeentulotuessa huomioidaan aiempaa vähemmän asumismenoja. Asumisen nousseet kustannukset, mukaan lukien energian hinta, kiristävät entisestään toimeentuloa. (Taulukko 2.) Toimeentulovaikeudet näkyvät varsinkin diakonia- ja sosiaalityössä vuokratästeinä, häätöinä ja pakkomuuttoina. Asumisen vaarantuminen heijastuu ihmisen koko muuhun elämänhallintaan.

Ruuan kalleus on toinen merkittävä syy vastaajien havaitsemiin toimeentulo-ongelmiin. Taloudellisen tilanteen heikentyminen näkyy vastaajien kohtaamien ihmisten elämässä hyvin tyypillisesti niin, että ihmisillä ei ole varaa ruokaan ja ruoka-avun tarve on lisääntynyt.

Diakoniatyössä havaittiin, että erityisesti kallis sähkön hinta ja vuokratästien kasaantuminen ajavat tällä hetkellä ihmisiä hakemaan apua. Monet ihmiset elävät toimeentulotuella tai työmarkkintuella, jotka eivät riitä kattamaan kaikkia elinkustannuksia. Tällöin pitää valita, maksaako vuokran vai ostaako lääkkeitä. Yllättävät kulut, kuten lääkärikäynnit tai kodinkoneiden rikkoutumiset, horjuttavat nopeasti hyvin pienituloisten ihmisten elämää.

Kohonneet lääkekustannukset vaikeuttavat pienituloisten pitkäaikaissairaiden tilannetta. Vähäisillä tuloilla tingitään yleisesti lääkkeistä. Erityisesti paikalliset sote-yhdistykset toivat esiin myös kohonneet asiakasmaksut sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kun lääkkeitä ei osteta ja palveluihin hakeuduta korkeiden maksujen vuoksi, kasvaa myöhemmin tarve kalliimmille palveluille.

Kaikki vastaajatahot toivat esille, että pienituloiset ihmiset joutuvat valitsemaan usein, ostaako ruokaa vai lääkkeitä. Tämä kertoo siitä, ettei perustoimeentulotuki kata ihmisten perustarpeita.

Toimeentulovaikeuksien taustalla on usein työttömyys. Oman toimeentulon parantaminen työn kautta näyttää useille vaikealta. Työllistymismahdollisuudet ovat vähäiset. Ihmiset voivat olla myös osatyökykyisiä tai perhetilanteen vuoksi osa-aikatyössä. Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poisto veivät kannustimet osa-aikatyöhön.

Elinkustannusten nousu ja poliittiset päätökset leikata sosiaaliturvaa ja kiristää erilaisia maksuja vaarantavat tulosten mukaan ihmisten perustarpeiden täyttymisen, kuten ravinto, asunto ja välttämättömät lääkkeet. Hyvinvointivaltion lupaus tarjota kansalaisilleen asumisen ja välttämättömän toimeentulon turva näyttää unohtuneen lainsäätäjiltä.

Taulukko 2. Mitkä seikat vaikuttavat eniten omassa toiminnassa kohdattujen ihmisten toimeentulo-ongelmiin? (vaikuttaa paljon %)

Elinkustannusten nousu	Sosiaaliturvan leikkaukset ja maksujen korotukset
Asumiskulut ovat nousseet	Asumistuki on pienentynyt tai loppunut
70 % Valtakunnalliset sote-järjestöt	59 % Sosiaalialan työntekijät
68 % Diakoniatyöntekijät	58 % Diakoniatyöntekijät
65 % Sosiaalialan työntekijät	39 % Sote-järjestöt*
Ruoka on kallista	Toimeentulotuesta maksettava tuki asumiseen on pienentynyt
79 % Diakoniatyöntekijät	55 % Sosiaalialan työntekijät
53 % Sosiaalialan työntekijät	53 % Diakoniatyöntekijät
41 % Sote-järjestöt*	31 % Sote-järjestöt*
Energia on kallista	Työttömyysturvan lapsikorotukset on poistettu
67 % Diakoniatyöntekijät	40 % Sosiaalialan työntekijät
40 % Sote-järjestöt*	39 % Diakoniatyöntekijät
39 % Sosiaalialan työntekijät	26 % Sote-järjestöt*
Työttömyys	Työttömyysturva on heikentynyt
60 % Diakoniatyöntekijät	38 % Sosiaalialan työntekijät
44 % Sosiaalialan työntekijät	35 % Diakoniatyöntekijät
27 % Sote-järjestöt*	26 % Sote-järjestöt*

* Valtakunnalliset ja paikalliset sosiaali- ja terveysyhdistykset yhteensä.

3.3 Niukka toimeentulo heijastuu koko elämään

Välttämättömiin menoihin riittämätön toimeentulo ja epävarmuudessa eläminen vaikuttavat vastaajien kokemusten mukaan voimakkaasti ihmisten mielialaan. Jatkuva niukkuudessa sinnittely synnyttää stressiä ja ahdistusta. Valtaosa vastaajista on törmännyt työssään tai toiminnassaan psyykkiin vaikutuksiin. Vastaajat mainitsivat usein kohtaamiensa ihmisten kokevan tilanteensa toivotto- mana, erityisesti ne ihmiset, joilla on mielenterveys- ja talousongelmia. Monet kamppailevat yksin näiden ongelmien kanssa, mikä tekee heidän tilanteestaan entistä vaikeamman.

Eryityisesti järjestöissä nähdään myös ihmisten sosiaalisten kontaktien kapeutumista, sillä ne järjestävät monipuolisesti koulutusta, neuvontaa, kohtaamispaikkatoimintaa, vertaistukiryhmiä, kerhoja ja virkistystoimintaa. Ihmisten toimeentulon heikentyminen näkyy jo siten, ettei heillä ole varaa maksaa edes hyvin pieniä osallistumismaksuja. Ihmisten jäädessä yksin kotiin lisääntyy riski näköalattomuudesta ja mielenterveysongelmien syvenemisestä.

Sosiaalisten ongelmien lisääntyminen tulee kalliiksi yhteiskunnalle pitkällä aikavälillä. Etuuskien leikkauksilla tavoitellut säästöt synnyttävät kustannuksia toisaalle: ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen käyttö lisääntyy, sillä esimerkiksi lapsiperheiden asuminen on pakko järjestää.

3.4 Suositukset

Tulosten perusteella on esitettävissä ratkaisuja, jotka helpottaisivat kohtuuttomassa taloudellisessa ahdingossa olevien ihmisten elämää.

Riittävä perusturva ja sosiaaliturvaleikkauksien peruminen. Toteutetut sosiaaliturvan leikkaukset ja lukuisat erilaiset maksujen korotukset ovat vaikuttaneet usein samoihin ihmisiin ja eniten jo valmiiksi heikossa asemassa oleviin. Sairaiden ja pienituloisten ihmisten tilannetta tulisi helpottaa lisäämällä tukea, ei vähentämällä sitä. Pienituloisille ihmisille tulee taata riittävä perusturvan taso.

Sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset lisäävät toimeentulotuen tarvetta. Suunnitelluista sosiaaliturvan lisäleikkauksista tulee luopua. Samoin on peruttava kuluvana vuonna toimeenpantuja sosiaaliturvan leikkauksia. Riittävä asumisen tuki tulee turvata niin että hädöt ja asunnottomuus eivät pääse lisääntymään.

Pienituloisten ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten työllistyminen. Osa-aikatyö voisi toimia polkuna kokopäivätyöhön, jos tukijärjestelmä kannustaisi nykyistä paremmin osa-aikatyöhön. Tämä voitaisiin saavuttaa esimerkiksi palauttamalla työttömyyspäivärahan suojaosa, jotta ihmiset voisivat työllistyä paremmin ilman pelkoa tukien menettämisestä. Vaikeassa työmarkkinatilanteessa oleville ihmisille tulisi voida tarjota työmahdollisuuksia julkiselle sektorille ja edelleen palkkatuen turvin järjestöihin.

Sairastamisesta ei pidä rangaista. Sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksut ja lääkkeiden korkea omavastuuosuus aiheuttavat jo entuudestaan vaikeuksia pienituloisille. Asiakasmaksujen korotuksista tulee luopua, jotta ihmisillä on mahdollisuus hakeutua tarpeenmukaisiin terveyspalveluihin.

Hyvinvointialueiden tulisi helpottaa tässä tilanteessa asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä. Byrokratian vähentämiseksi ja ihmisten oikeusturvan varmistamiseksi maksut olisi huojennettava automaattisesti pienituloisilla ja perusturvan varassa elävillä, kuten toimeentulotukea ja takuueläkettä saavilta. Myös tasasuuruksia terveydenhuollon maksuja tulisi huojentaa.

Hallitusohjelmassa mainittu lääkkeiden vuosiomavastuun ositus on toteutettava hallituskauden aikana, jotta alkuvuodelle kasaantuvat lääkekulut eivät rasita kohtuuttomasti sairastuneiden ta-
loutta.

Kirkon ja diakoniatyön merkityksen tunnistaminen. Vaikka kirkolla ja diakoniatyöllä ei ole resursseja korvata sosiaaliturvajärjestelmän puutteita, diakoniatyö voi toimia tärkeänä henkisenä tukena. Diakonia tarjoaa monille toivon ja lohdutuksen hetkiä, ja sen roolia voitaisiin korostaa ja kehittää erityisesti auttamistyössä.

Järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksista leikataan kolmannes kolmen vuoden aikana. Tämä merkitsee tuntuva supistusta järjestöjen tarjoamaan monimuotoiseen ehkäisevään toimintaan, vertaistukeen, vapaaehtoistoiminnan organisointiin sekä neuvontaan ja koulutukseen. Samanaikaisesti järjestöjen toiminnalle on entistä enemmän tarvetta. Valtionavustusten leikkauksista tulee luopua.

Tavoitteeksi pitkäjänteinen, vaikutuksia arvioiva ja inhimillinen politiikka. Ihmisten pitkittynyt pienituloisuus ja kokemus, ettei tilannetta pysty parantamaan, syrjäyttää entistä voimakkaammin osan ihmisistä yhteiskunnan marginaaliin. Perheen eläminen jatkuvassa niukkuudessa ruokkii köyhyyden siirtymistä seuraavalle sukupolvelle. Alhaisen syntyvyyden tilanteessa meillä ei ole varaa menettää yhtään lasta ja nuorta.

Mikäli tavoitteena ei ole vain hyväosaisten yhteiskunta, jossa apua saa vain rahalla, on päättäjien herättävä leikkausten tosiasiallisille vaikutuksille. Leikkaukset kohdistuvat ihmisiin, joilla ei ole puskuria taloudellisille tai terveydellisille ongelmille. Leikkaukset tuottavat pitkäaikaisia inhimillisiä vaikutuksia, jotka merkitsevät jatkossa myös kohoavia kuluja.

Lähteet

Kela 2024. Sosiaaliturvaan valmistellaan monia muutoksia. Artikkelin 18.9.2024. Saatavilla: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/sosiaaliturvaan-valmistellaan-monia-muutoksia-vuodelle-2025#muutoksia-yleiseen-asumistukeen-2025>

Kelasto 2024. Kelan maksama perustoimeentulotuki. Saatavilla: <https://tietotarjotin.fi/tilasto-data/2051231/tilastotietokanta-kelasto>

Ruoka-apu.fi 2024. Ruoka-avun tilannekatsaus nro 5 2024. Saatavilla: [Ruoka-avun tilannekatsaus nro. 5 2024.](#)

SOSTE 2024. SOSTEn selvitys: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskusten kokemukset ihmisten ajankohtaisista toimeentulovaikeuksista. 6.11.2024.

STM 2024. Sosiaaliturvamuuutosten yhteisvaikutusten arviointi 23.9.2024. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/sosiaaliturvamuuutosten-yhteisvaikutusten-arviointi-on-valmistunut-1>

Tilastokeskus 2024. Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Viiteajankohta: 2024, syyskuu. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 24.10.2024]. Saatavilla: <https://stat.fi/julkaisu/clmkjyvgx4w990bw1fy1y2k7r>

Ulosottolaitos 2024. Häätöjen määrät. Ulosottolaitokselta saatu tilastotieto.

Yle 2024. Uutinen 7.9.2024. Ulosotot koskevat jo lähes puolta miljoonaa suomalaista – joukossa on satoja lapsia. Saatavilla: [Yle.](#)

Liitteet

Liite 1. Missä määrin kohtaamisissa on tullut esiin ihmisten toimeentulon heikentyminen vuonna 2024.

	Paikalliset sote-yhdistykset	Valtakunnalliset sote-järjestöt	Diakonia-työntekijät	Sosiaalialan työntekijät
	%	%	%	%
Ei lainkaan	7	0	0	1
Vain vähän	16	4	1	3
Jonkin verran	33	32	15	28
Melko paljon	29	37	29	38
Paljon	16	28	56	30

Liite 2. Ihmisten taloustilanteen heikkenemisen vaikutus avun / palveluiden* kysyntään.

	Diakonia-työntekijät	Sosiaalialan työntekijät	Valtakunnalliset sote-järjestöt	Paikalliset sote-yhdistykset
	%	%	%	%
Vähentynyt selvästi	0	0	0	3
Vähentynyt jossain määrin	0	0	2	7
Pysynyt ennallaan	6	7	23	24
Kasvanut jonkin verran	37	50	51	29
Kasvanut selvästi	47	42	19	14
En osaa sanoa	9	1	6	23

* Sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin vaikutusta sosiaalipalveluiden kysyntään, diakonia-työntekijöiltä diakonia-työn avun kysyntään ja järjestöiltä järjestön/yhdistyksen tarjoaman avun kysyntään.

Liite 3. Arviot elinkustannusten nousun vaikutuksesta kohdattujen ihmisten/asiakkaiden taloustilanteen heikentymiseen.

	Ei lainkaan	Vain vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Paljon	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%	%	%
Ruoka on kallista						
Paikalliset sote-yhdistykset	0	5	18	35	39	2
Valtakunnalliset sote-järjestöt	0	0	16	38	46	0
Sote-järjestöt yhteensä	0	4	18	36	41	2
Diakonia-työntekijät*	0	1		20	79	0
Sosiaalialan työntekijät	0	3	16	26	53	2
Asumiskulut ovat nousseet (mm. vuokra- tai vastike, lainojen korot)						
Paikalliset sote-yhdistykset	1	7	19	32	35	5

	Ei lain- kaan	Vain vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Paljon	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%	%	%
Diakoniatyöntekijät*	0	3		29	68	0
Sosiaalialan työntekijät	0	2	11	21	65	1
Energia on kallista						
Paikalliset sote-yhdistykset	0	2	17	36	41	4
Valtakunnalliset sote-järjestöt	0	7	16	38	38	2
Sote-järjestöt yhteensä	0	3	17	36	40	4
Diakoniatyöntekijät*	0	4		27	67	1
Sosiaalialan työntekijät	1	7	22	28	39	3
Työttömyys						
Paikalliset sote-yhdistykset	14	5	16	18	24	23
Valtakunnalliset sote-järjestöt	0	11	22	24	35	9
Sote-järjestöt yhteensä	11	6	18	19	27	20
Diakoniatyöntekijät*	1	7		32	60	1
Sosiaalialan työntekijät	5	4	19	21	44	8
Liikkuminen on kallista (mm. poltto- aine)						
Paikalliset sote-yhdistykset	2	5	29	31	29	4
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	11	18	29	35	6
Sote-järjestöt yhteensä	2	6	26	30	30	5
Diakoniatyöntekijät*	1	24		42	32	3
Sosiaalialan työntekijät	2	13	29	25	27	4
Lasten harrastukset ovat kallistuneet						
Paikalliset sote-yhdistykset	14	9	13	20	17	28
Valtakunnalliset sote-järjestöt	7	13	22	16	16	25
Sote-järjestöt yhteensä	12	10	15	19	17	28
Diakoniatyöntekijät*	4	34		31	25	7
Sosiaalialan työntekijät	9	10	22	19	24	17
Palkat ovat jääneet jälkeen elinkus- tannusten noususta						
Paikalliset sote-yhdistykset	9	9	20	20	19	24
Valtakunnalliset sote-järjestöt	4	16	27	16	11	25
Sote-järjestöt yhteensä	7	11	22	19	17	24
Diakoniatyöntekijät*	5	36		30	21	8
Sosiaalialan työntekijät	9	12	22	20	22	16
Työ-/yrittäjätulot ovat vähentyneet						
Paikalliset sote-yhdistykset	13	13	12	19	12	32
Valtakunnalliset sote-järjestöt	11	11	20	6	9	43
Sote-järjestöt yhteensä	13	13	14	16	11	34
Diakoniatyöntekijät*	8	38		21	16	18
Sosiaalialan työntekijät	14	13	21	12	12	27

*Kyselyssä puuttui vastausvaihtoehto "jonkin verran". Eri tahojen tulosten vertailussa on tämän vuoksi käytetty vain "paljon" -jakaumatietoja.

Liite 4. Arviot sosiaaliturvan leikkausten ja eräiden maksujen korotuksen vaikutuksesta kohdattujen ihmisten/asiakkaiden taloustilanteen heikentymiseen.

	Ei lain- kaan	Vain vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Paljon	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%	%	%
Asumistuki on pienentynyt tai loppunut						
Paikalliset sote-yhdistykset	3	6	19	25	34	13
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	0	11	23	52	13
Sote-järjestöt yhteensä	3	5	17	25	39	13
Diakoniatyöntekijät	0	1	12	30	58	0
Sosiaalialan työntekijät	2	3	12	22	59	3
Toimeentulotuesta maksettava tuki asumiseen on pienentynyt						
Paikalliset sote-yhdistykset	7	5	17	19	29	24
Valtakunnalliset sote-järjestöt	0	4	13	29	36	20
Sote-järjestöt yhteensä	6	5	16	21	31	23
Diakoniatyöntekijät	0	1	17	26	53	3
Sosiaalialan työntekijät	2	3	11	23	55	7
Työttömyysturva on heikentynyt						
Paikalliset sote-yhdistykset	11	7	12	18	23	29
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	9	15	16	35	24
Sote-järjestöt yhteensä	9	7	13	17	26	28
Diakoniatyöntekijät	2	5	23	33	35	3
Sosiaalialan työntekijät	5	6	16	26	38	9
Työttömyysturvan lapsikorotukset on poistettu						
Paikalliset sote-yhdistykset	15	6	9	13	25	33
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	7	13	19	30	30
Sote-järjestöt yhteensä	12	6	10	14	26	32
Diakoniatyöntekijät	3	6	21	24	39	8
Sosiaalialan työntekijät	8	7	14	17	40	14
Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poiston takia osa-aikatyön vastaanottaminen ei ole enää taloudellisesti kannattavaa						
Paikalliset sote-yhdistykset	13	4	12	15	26	31
Valtakunnalliset sote-järjestöt	4	2	13	16	38	29
Sote-järjestöt yhteensä	11	3	12	16	29	30
Diakoniatyöntekijät	1	11	24	18	35	11
Sosiaalialan työntekijät	7	7	17	17	36	18

	Ei lain- kaan	Vain vähän	Jonkin verran	Melko paljon	Paljon	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%	%	%
Lääkkeiden omavastuuosuus on nous- sut						
Paikalliset sote-yhdistykset	1	4	15	24	49	7
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	2	29	26	33	9
Sote-järjestöt yhteensä	1	4	19	24	45	8
Diakoniatyöntekijät	1	5	23	32	35	4
Sosiaalialan työntekijät	3	8	26	23	31	8
Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- maksut ovat nousseet						
Paikalliset sote-yhdistykset	1	6	22	19	48	5
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	5	25	20	32	16
Sote-järjestöt yhteensä	1	6	23	19	44	8
Diakoniatyöntekijät	2	10	27	30	24	7
Sosiaalialan työntekijät	3	12	26	23	26	10
ALV:n korotus						
Paikalliset sote-yhdistykset	3	9	19	25	29	15
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	6	29	22	20	22
Sote-järjestöt yhteensä		8	22	24	27	17
Diakoniatyöntekijät	6	13	25	28	11	18
Sosiaalialan työntekijät	6	11	25	15	16	27
Indeksijäädytysten myötä etuuksien taso on jäänyt jälkeen elinkustannus- ten noususta						
Paikalliset sote-yhdistykset	3	9	19	25	29	15
Valtakunnalliset sote-järjestöt	2	7	20	22	29	20
Sote-järjestöt yhteensä	2	7	17	21	35	17
Diakoniatyöntekijät	1	6	22	23	34	14
Sosiaalialan työntekijät	3	5	19	24	35	14

Liite 5. Toimeentulon heikkenemisen vaikutukset diakoniatyössä / järjestön toiminnassa mukana olevien / asiakkaana kohdattujen ihmisten elämään. (Sai valita enintään viisi keskeisintä vaikutusta.)

	Sote-järjestöt yhteensä	Paikalliset sote-yhdistykset	Valtakunnalliset sote-järjestöt	Sosiaalialan työntekijät	Diakoniatyöntekijät
	%	%	%		%
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	62	58	75	72	68
Ei varaa lääkkeisiin	38	37	44	40	66
Vuokrat tai hädät	11	8	19	60	69
Ylivelkaantuminen ja maksuvaikkeudet	19	15	32	59	67
Ruoka-avun tarve	23	23	23	45	71
Ruoasta tinkiminen	51	51	54	37	31
Ei selviydy yllättävistä menoista (esim. puhelimen tai pesukoneen rikkoutuminen)	46	48	40	33	41
Luottamus tulevaisuuteen heikentynyt	35	34	37	21	16
Ei varaa vapaa-ajan tai lomien viettoon kodin ulkopuolella	32	36	23	11	7
Ei varaa hakeutua lääkäriin	28	30	25	13	15
Sosiaalisista kontakteista vetäytyminen	21	20	25	8	4
Omista harrastuksista luopuminen	20	20	19	7	2
Ei mahdollisuuksia osallistua kulttuuritapahtumiin	23	29	5	4	1
Ei varaa liikkua kotoa minnekään	15	12	23	14	11
Päihteiden käyttö lisääntynyt	7	6	12	20	9
Lasten harrastuksista luopuminen	11	11	12	11	3
Lasten oireilu tai pahoinvointi	10	10	11	20	7
Ei varaa älypuhelimeen, tietokoneeseen tai liittymiin	6	7	2	6	2